

Viedoklis: Kā uzveikt reiderismu?

<http://www.db.lv/viedokli/viedoklis-ka-uzveikt-reiderismu-461807>

Sorainen zvērināts advokāts Jānis Bite, 2017. gada 6. aprīlis 12:29

Pēc vairākām skaļām publikācijām masu medijos un konferencēm, kas tika veltītas reiderisma problemātikai, tā vien šķiet, ka reiderisms pašlaik ir zaudējis savu aktualitāti. Tas nenozīmē, ka reiderisms Latvijā vairs nav problēma. Ir, bet kā liecina prakse, reiderisma gadījumi, pat ja tie izskan skaļi, ir izņēmums no ierastās kārtības un uz normālas komercdarbības fona – mazskaitlīgi.

Noplokojot sākotnējām emocijām un sašutumam, ko šis temats radīja publiskajā telpā, pašlaik varētu būt īstais brīdis, lai vēlreiz rosinātu diskusiju par veiksmīgāko pieeju reiderisma problemātikas risināšanai. Likumdevēja sākotnējā reakcija uz reiderisma gadījumiem bija diezgan asa, 2013. gadā pieņemot grozījumus līdz tam ļoti liberālajā Komerclikuma regulējumā un paredzot daudz stingrākus noteikumus attiecībā uz darījumiem ar kapitālsabiedrību daļām un atsevišķos gadījumos korporatīvo lēmumu pieņemšanas formu. Pašlaik tiek popularizēts viedoklis, ka šis virziens ir jāturpina un atbilde reiderisma sērgas izskaušanai atrodama vēl stingrākā komercdarbības regulējumā, tā sauktajā preventīvajā tiesiskumā. Pēc būtības ar to tiek saprasti vēl striktāki noteikumi attiecībā uz darījumiem ar kapitāldaļām un korporatīvo pārvaldi kapitālsabiedrībās, visbiežāk, paredzot obligātu zvērinātu notāru iesaisti. Nav noslēpums, ka vieni no aktīvākajiem šī viedokļa aizstāvjiem ir tieši zvērināti notāri.

Mans viedoklis ir tāds, ka šāda pieeja Latvijai nav izdevīga un atbalstāma, galvenokārt, tāpēc, ka nav pareizi un no ekonomiskā viedokļa efektīvi striktāku komercdarbības regulējumu attiecināt uz visiem komersantiem, attiecīgi ceļot komercdarbības veikšanas izmaksas un graujot Latvijas, kā pievilcīgas komercdarbības vides, konkurētspēju, ja reiderisma problēma skar tikai atsevišķus komersantus, pat ja šādi reiderisma gadījumi ir skaļi vai pat klaji šokējoši. Vēl jo vairāk tāpēc, ka piedāvātie risinājumi rūdītus krāpniekus bieži vien nemaz nespēs atturēt. Piemēram, ja Latvijā tiek ieviesta prasība darījumus ar kapitāldaļām slēgt tikai notariāla akta formā, kas liedz krāpniekiem nepieciešamos pilnvarojumus un attiecīgo amatpersonu apliecinājumus viltot ārzemēs? Zvērinātiem notāriem Latvijā būs ierobežotas iespējas pārliecināties par attiecīgo dokumentu derīgumu, bet aizliegums šādus ārvalstīs izdotus dokumentus izmantot darījumos Latvijā mūsdienu globālajā pasaulē, būtu klaja komerciālo attiecību realitātes ignorēšana.

Tad kāda būtu pareizā pieeja reiderisma problemātikas risināšanā? Manuprāt, šeit ir divi virzieni. Pirmkārt, tas ir vispārīgs jautājums par tiesību normu piemērošanu. Lai arī nevienā normatīvajā aktā tas netiek nosaukts vārdā, reiderisms jau pašlaik ir prettiesisks vai pat krimināli sodāms nodarījums, kas atkarībā no konkrētajiem apstākļiem visbiežāk kvalificēties kā dokumentu viltošana, krāpšana vai piesavināšanās. Problēma pastāv tieši šo normu efektīvā piemērošanā tiesību aizsardzības iestādēs un tiesās, jo reiderisma gadījumu šķetināšana bieži vien aizņem pārāk daudz laika, lai cietušie komersanti saglabātu jebkādas cerības uz iespēju reiderisma radītās sekas novērst un dažreiz pat uz iespēju turpināt savu pastāvēšanu. Ja reiderisma gadījumi tiktu operatīvi izmeklēti un vainīgie saukti pie atbildības, tas pats par sevi darbotos preventīvi un motivācija iesaistīties reiderismā būtiski saruktu. Protams, jautājums par tiesību aizsardzības iestāžu un tiesu darbības uzlabošanu (tostarp par to kompetenci, motivāciju un lietu izskatīšanas ātrumu), ir sistemātiski sarežģīts un risināms ilgtermiņā. Lai gan arī šajā jomā ir vērojams progress, par piemēru minot speciālas tiesvedības kārtības ieviešanu lietās, kas saistās ar kapitālsabiedrību dalībnieku sapulces lēmumu atzīšanu par spēkā neesošiem.

Otrkārt, tas ir jautājums par pašu komersantu prasmi veiksmīgi pārvaldīt ar komercdarbību saistītos riskus, viņu rūpību un zināšanām. Komercdarbība pēc savas būtības ir riskanta un komersanti nav patērētāji, kam ir nepieciešama īpaša valsts aizsardzība, bet gan sabiedrības uzņēmīgākā daļa ar augstu riska tolerances līmeni. Līdzīgi kā komersantiem nākas ik reizi izvērtēt potenciālos sadarbības partnerus un sadarbības noteikumus, lai izvairītos no zaudējumiem, arī reiderisms vairumā gadījumu ir pārvaldāms risks, ieviešot saprātīgus korporatīvās pārvaldes risinājumus. Lai arī katram komersantam piemērotākie korporatīvās pārvaldības risinājumi var būt atšķirīgi, tikpat atšķirīgi kā paši komersanti un to komercdarbība, tipiskākās riska zonas, par kurām vajadzētu aizdomāties ikvienam rūpīgam komersantam, parasti būs vienas un tās pašas, proti:

Kam tiek uzticētas tiesības pārstāvēt komersantu, uzņemties komersanta vārdā saistības un pienākumus? Vai šīs tiesības ir ierobežotas un vai pastāv pienācīgi kontroles mehānismi?

Kāda ir lēmumu pieņemšanas kārtība dažādajās komersanta pārvaldes institūcijās, vai tā ir pietiekami caurspīdīga, izsekojama un vai tiek nodrošināta pienācīga kontrole?

Ja kapitālsabiedrībā ir vairāki dalībnieki, kā tiek reglamentēti komersanta kapitāldaļu atsavināšanas un apgrūtināšanas darījumi, vai šī procedūra ir pietiekami caurspīdīga, un vai pastāv mehānismi dalībnieku dažādo interešu sabalansēšanai un domstarpību vai strīdu risināšanai?

Visbeidzot, jāsaprot, ka esošais tiesiskais regulējums jau pašlaik piešķir komersantiem plašas iespējas ieviest tādus korporatīvās pārvaldes risinājumus, kas ir piemēroti katra konkrētā komersanta situācijai un komercdarbībai. Ja tomēr saistībā ar reiderisma risku novēršanu tiek apsvērtas tiesiskā regulējuma izmaiņas, tad vēlāmais virziens būtu vēl vairāk stiprināt šo

komersantu izvēles brīvību attiecībā uz piemērotākajiem korporatīvās pārvaldes risinājumiem. Piemēram, pašlaik iespēja komersantiem reglamentēt kapitāldaļu atsavināšanas un apgrūtināšanas procedūru tā, lai tā būtu saistoša trešajām personām, var būt diezgan apgrūtināta, jo ne visus noteikumus var ietvert statūtos un arī statūtu saistošais spēks attiecībā pret trešajām personām nav viennozīmīgs. Šajā regulējumā, manuprāt, ir iespējami uzlabojumi.

Turklāt šāda pieeja komercdarbības regulēšanai būtu izdevīga arī no ekonomiskās efektivitātes viedokļa, jo kurš gan cits, ja ne paši komersanti vislabāk zinās, kādi riski tos apdraud un kādi korporatīvās pārvaldības risinājumi ir visatbilstošākie viņu situācijai. Likumdevēja izstrādāts vienots regulējums visiem neņems vērā katra komersanta individuālo situāciju, tāpēc nebūs optimāls risinājums nevienam.